

KIERKEGAARD, Søren: *La repetición / Temor y temblor. Escritos 4/1*, traducción de Darío González y Óscar Parceró, Trotta, Madrid, 2019, 215p.

O presente volume forma parte da edición dos *Escritos Søren Kierkegaard (ESK)*; a edición dos *ESK* é un proxecto que actualmente está en proceso de desenvolvemento e que ten por obxectivo o de ofrecer en lingua castelá a obra do autor dinamarqués de xeito tan correcto e fiel á orixinal como sexa posible, co propósito de servir non só para fins divulgativos senón tamén como ferramenta de estudo especializado, comprendendo tanto as obras que o autor asinou co seu nome propio como as que foron asinadas con pseudónimos. A elaboración do aparello de notas está baseada na nova edición crítica danesa, *Søren Kierkegaard Skrifter (SKS)*, a cargo do Centro de Investigacións Søren Kierkegaard (*Søren Kierkegaards Forskningscenter*), patrocinado polo Fondo Nacional para a Investigación en Dinamarca (*Danmarks Grundforskningsfond*). A edición dos *SKS* parte da consideración dos textos na súa primeira impresión, cotexándoos logo coas seguintes edicións e cos manuscritos do autor, proporcionando deste xeito un material fidedigno e ben documentado. Na medida en que a edición dos *ESK* se apoia e se nutre dos *SKS*, podemos afirmar que os *ESK* contan co mellor aparello crítico dispoñible en lingua castelá, moi superior ó de outras edicións anteriores de textos deste autor nesta lingua. Ademais os volumes dos *ESK* están organizados tendo en conta a cronoloxía das edicións orixinais, e segundo criterios temáticos e hermenéuticos pertinentes. Esta adecuación ás condicións orixinais de publicación das obras resulta especialmente relevante no ámbito hispanofalante, pois dentro das edicións en castelán feitas con anterioridade ós *ESK*, podemos dicir que houbo polo xeral moi pouco respecto pola idiosincrasia da obra do dinamarqués, chegando incluso a publicarse fragmentos separados de obras de Kierkegaard reunidos baixo

---

Recibido: 10/05/2019. Aceptado: 16/05/2019.

títulos que non se corresponden con ningunha obra do autor. O volume que imos comentar comprende as obras *A repetición e Temor e tremor*. Non é nada casual que estas dúas obras fosen editadas xuntas dentro dos *ESK*, pois orixinalmente as dúas foron publicadas no mesmo día (16 de outubro de 1843), xunto cunha terceira obra do autor. Ademais da coincidencia na data de publicación, as dúas obras están relacionadas en moitos aspectos (a pesar de estar asinadas con distintos pseudónimos), polo que resulta moi pertinente facer unha lectura conxunta das dúas.

Este volume caracterízase por un especial coidado na tradución, ademais de incluír un glosario dinamarqués-español de termos chave, que permite ó lector ter en conta os termos orixinais empregados polo autor, salvando dese xeito posibles problemas derivados da lectura de obras traducidas. O coidado posto na tradución obsérvase na profundidade da reflexión investida en varias decisións interpretativas respecto a algúns termos chave como *Anfægtelse*, termo que Darío González e Óscar Parcero traducen razoadamente por “desafío”, indicando na correspondente nota as motivacións da decisión así como outras posibles traducións: “pugna”, “turbación” ou “zozobra”. Outras traducións ó castelán deixan simplemente *Anfægtelse* sen traducir indicando nunha nota a rodapé as posibles traducións do termo, e suxerindo ó lector que asuma a decisión interpretativa para cada aparición da palabra no texto, como se esa non fose precisamente a tarefa do tradutor. Por outra parte o ton xeral da tradución responde a un criterio de rigor e respecto polo texto orixinal, do que resulta unha tradución que, se ben pode soar algo prosaica comparada con outras traducións máis libres e embelecidas, fai da presente edición un exemplar idóneo para o traballo académico sobre as obras do dinamarqués.

Se ben *A repetición* quizais sexa o texto de Kierkegaard que máis se aproxima a unha novela, non está por isto exento de intención filosófica, pois ó longo do texto desenvólvense varios sentidos do termo “repetición” cargados de significación metafísica: podemos distinguir polo menos un sentido da repetición como recordo-reminiscencia en sentido platónico, e outro sentido da repetición (sentido este netamente kierkegaardiano e moi influínte en filósofos posteriores como por exemplo G. Deleuze) que xorde do cruce entre o inmutable eterno e o puro devir: dada a imposibilidade de repetición das esencias eternas no devir, determínase o cruce instantáneo entre o eterno e o devir (un átomo de eternidade dado no tempo) como única posibilidade de repetición na temporalidade. O problema psicolóxico derivado da reminiscencia, asumida esta como modo de pensamento e de vida, vén dado en canto que redución do particular ó xeral, ou asimilación

da experiencia a arquetipos supostamente recuperados dende un pasado eterno, que producen no individuo unha tendencia á melancolía; isto pode pasar porque o individuo que vive na reminiscencia perde constantemente o seu presente e a súa particularidade propia.

A personaxe de Constantino Constantius vai recrear a conciencia reflexiva que intenta atopar o sentido da existencia na posibilidade da repetición estética, repetición que dependería de que certas condicións externas e continxentes reproducisen no presente unha situación e un estado anímico traídos desde o recordo do pasado. Pero a repetición en sentido preeminente non consiste nunha repetición meramente estética, senón que consiste nunha acción ou nun movemento polo cal o individuo vai acadar unha transformación de si mesmo cara a un estadio superior de auto-consciencia, estado que está dirixido ademais cara a un futuro de posibilidades abertas ó presente. O mozo sen nome de *A repetición* que representa a conciencia apaixonada (e que en moitos aspectos aseméllase ó propio Kierkegaard) vai protagonizar a auténtica repetición. Trátase esta dun momento breve, ou unha epifanía, pola que a esencia eterna do individuo e o fluxo do seu devir na temporalidade se cruzan, permitindo ó individuo apropiarse de si mesmo en liberdade. O mozo sen nome que atopamos en *A repetición* chega a atoparse de novo a si mesmo, pero non no estadio ético representado polo matrimonio, senón finalmente nun estadio poético.

En paralelo ó tema da repetición desenvólvese tamén unha historia de sufrimento(s), tópico que resulta evocado polas referencias á pasaxe bíblica protagonizada por Job. A diferenza de Job, quen acepta o seu sufrimento en cru sen a pretensión de abarcalo reflexivamente, Constantius ten o seu entendemento viciado por un exceso de reflexión, e vai ser tamén o exceso de reflexividade co que executa o “experimento berlinés” o que leva ó fracaso do mesmo, de maneira semellante ó da profecía autocumplida. Pola outra parte o sufrimento do home novo derivado da súa inadaptación ó estadio ético (semellante ó sufrimento do propio Kierkegaard en relación á ruptura do compromiso con Regina Olsen e o posterior casamento desta) está moito máis próximo ó modelo de Job na medida en que a resignación ó sufrimento (moi lonxe da mera decepción do esteta) vai producir unha repetición ou un reencontro do individuo sufrinte consigo mesmo pero nun nivel máis elevado, o estadio poético / relixioso.

Tornando agora cara *Temor e tremor*, a “Entonación” coa que comeza a obra, xusto a continuación do “Prólogo”, desenvolve en lugar de definicións ou principios iniciais, catro variacións non sistemáticas da pasaxe bíblica dedicada ó sacrificio de Isaac, narracións destinadas sobre todo a

estimular a imaxinación e a mover a nosa paixón. Esta maneira de comezar invítanos a liberarnos, antes de seguir adiante, das expectativas de racionalidade que presumiblemente poderíamos traer de antemán á hora de afrontar un libro de filosofía. Pero isto será só o principio: a insistencia coa que Kierkegaard concibe a fe en *Temor e tremor* como unha paixón caracterizada polo seu carácter paradoxal, foi fundamento de múltiples acusacións de irracionalidade. Con todo, é posible unha lectura desta obra segundo a cal a fe non se constitúe positivamente como algo contrario á moral racional, senón que máis ben se defenderá a irredutibilidade da fe a esta, e isto se desenvolve a través dunha estrutura narrativa complexa: un autor pseudónimo que se declara el mesmo incapaz para a fe (Johannes de silencio) vai caracterizar negativamente o “cabaleiro da fe”, mediante múltiples aproximacións descritivas que delimitan o contorno da fe “desde fóra”; esta delimitación faise dicindo o que a fe *non é*, á vez que se garda “silencio” respecto ó suposto contido positivo da mesma. Esta forma “en negativo” de abordar o tema é o que lle abre a posibilidade a Johanes de silencio de “silenciar” o discurso filosófico ilustrado sobre a fe, e de facelo precisamente mediante outro discurso (concretamente mediante unha “lírica dialéctica”, que é o subtítulo de *Temor e tremor*).

En *Temor e tremor* lévase a cabo, paralelamente, unha mofa do hegelianismo, ó tempo que se fai un uso particular da xerxa dialéctica, e xa no “Eloxio de Abraham” atopamos que a grandeza do pai da fe se expresa mediante unha sucesión de termos contraditorios xustapostos: a grandeza de Abraham exprésase por un poder-impotente, unha sabiduría-necia, unha esperanza-tola e un amor que é odio a un mesmo. Podemos suxerir que estas oposicións paradoxais serven para expandir o significado dos termos, ou para producir o que Derrida chamará unha diseminación dos significados. Por exemplo, suxerimos que un “amor que é odio de un mesmo” pode evocar a idea da superación da tendencia humana inmediata ó egocentrismo, en virtude dun amor-ó-outro ó que se chega non pola vía da mediación filosófica, senón por un salto de fe.

O que se cuestiona concretamente no “Problema I” de *Temor e tremor*, a partir dos casos de Agamenón e Ifixenia, e outros, é se poden existir ou non excepcións ó ético (o Universal) e cal sería a natureza das mesmas, en caso de habelas. Segundo o Sistema hegeliano, os deberes éticos determínanse como obrigas sancionadas no contexto de distintas institucións sociais baseadas en valores compartidos que son, polo tanto, valores publicamente expresables. En virtude da resignación do Particular ó Universal explícanse casos como o de Agamenón, pois o Universal enténdese aquí

como un sistema de imanencia que ten o seu propio fin ou *telos* en si mesmo, logo acéptase a orde social como entidade auto-deificada. En caso de conflito entre distintos deberes éticos, por exemplo conflito entre o deber do pai respecto ó fillo e o deber do cidadán respecto ó Estado, resólvese racionalmente en favor da instancia superior, é dicir, o Estado ou o Universal. Pero o sacrificio de Isaac non vén ditado por una concesión do particular ó Universal: o caso excepcional de Abraham vaise mostrar como o paradigma da “suspensión teleolóxica do ético”, pois a acción de Abraham fundaméntase en algo superior e trascendente: a fe en Deus. A convicción que tiña Abraham de que sacrificando a Isaac recuperaríase a Isaac, así como a seguridade coa que Abraham executa a súa *performance* no monte Moriah, so se poden concibir en virtude do absurdo. Deste modo o relixioso chega a ser inconmensurable co ético-racional, e por isto mesmo resulta inexpresable en termos lingüísticos ou universais. Isto explica por que resulta necesario o “silencio de Abraham”, asunto que se aborda especificamente no “Problema III” de *Temor e tremor*. En definitiva, o caso de Abraham mostra como o individuo de fe (e por extensión todo crente cristián que viva a súa fe coa paixón do paradoxo) vive nunha relación persoal, constante e absoluta co Absoluto en virtude da cal se determina o ético en cada momento.

A concesión do autor ó lector da interpretación de *Temor e tremor* e, en última instancia, a renuncia á autoridade respecto á decisión sobre a cuestión da fe, veñen reforzadas pola propia estrutura narrativa desta obra: Kierkegaard non se expresa directamente, senón que o fai a través do pseudónimo Johannes de silencio, quen comeza no “Prólogo” recordando a certo home; e este home á súa vez reflexionaba a miúdo sobre a historia de outro home, Abraham, etc. Esta estrutura narrativa recursiva facilita un distanciamento polo que o autor difire a autoridade sobre a obra delegando toda a responsabilidade no lector-intérprete. Excedendo o obxecto desta recensión, podemos dicir que toda a obra de Kierkegaard está constituída de xeito tal que unha interpretación existencial (é dicir, persoal) da mesma non só é posible, senón necesaria.

Alipio Santiago Dacosta